

ZAMONAVIY O'ZBEK AYOLINING BAXTI VA O'Z-O'ZINI RIVOJLANTIRISH MADANIYATI

Синдорова Умида Уктамовна

Samarqand viloyati Payariq tuman hokimligi

Samarqand viloyati Payariq tuman "Farovon" MFY Mirtemir ko'chasi 856-uy

+998-94-285-78-81

+998-90-276-09-30

Annotatsiya: *Ushbu maqola zamonaviy o'zbek ayolining baxt tushunchasi va o'z-o'zini rivojlantirish madaniyati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ilmiy tahlil qiladi. Tadqiqot shaxsiy rivojlanish, psixologik farovonlik, iqtisodiy mustaqillik va ijtimoiy-madaniy omillar ayol baxtiga qanday ta'sir qilishini aniqlashga qaratilgan. Empirik so'rovlar va sifatli intervyular asosida olingan natijalar ayollarning o'zini rivojlantirish jarayoni ularning sub'ektiv farovonligini oshirish bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, gender stereotiplari, ijtimoiy bosim va an'anaviy qadriyatlarning ta'siri ham muhim rol o'ynashi aniqlangan.*

Kalit so'zlar: *O'zbek ayoli, baxt, o'z-o'zini rivojlantirish, psixologik farovonlik, ijtimoiy qadriyatlar, gender stereotiplari.*

KIRISH

Zamonaviy globallashtirish jarayonlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining tezkor rivoji va ijtimoiy-madaniy transformatsiyalar sharoitida o'zbek ayolining hayotiy talablari, qadriyatlar tizimi, o'zlikni anglash jarayoni hamda baxt tushunchasiga bo'lgan yondashuvda tub o'zgarishlar kuzatilmoqda. Tarixan o'zbek jamiyati ayolning ma'naviy pokligi, oilaviy sadoqati, farzand tarbiyasi kabi an'anaviy qadriyatlarni ustuvor deb bilgan bo'lsa, bugungi kunda ularga qo'shimcha ravishda ayolning shaxs sifatida rivojlanishi, intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarishi, iqtisodiy va ma'naviy mustaqillikka erishish kabi omillar ham ayol baxtining ajralmas tarkibiy qismlariga aylanib bormoqda. Ayniqsa, yosh avlod vakillari orasida o'z-o'zini rivojlantirish, psixologik farovonlikka erishish, ijodkorlik va kasbiy o'sish orqali hayot mazmunini topish kabi tamoyillar mustahkam o'rin olgani kuzatilmoqda.

O'z-o'zini rivojlantirish madaniyati bugungi kunda shaxsning nafaqat individual muvaffaqiyatga erishishi, balki jamiyatda samarali o'rin topishi, ijtimoiy munosabatlarda faol sub'ekt sifatida ishtirok etishi uchun zarur bo'lgan ijtimoiy-psixologik kompetensiyalar majmuyi sifatida talqin etilmoqda. O'zbek ayoli uchun esa ushbu jarayon yanada murakkabroq ijtimoiy kontekstda kechadi. Bir tomondan, an'anaviy qadriyatlar ayolni oila markazidagi asosiy figura sifatida ko'radi, ikkinchi tomondan esa zamonaviy jamiyat unga kengroq imkoniyatlar va yangi ijtimoiy rollar taklif qilmoqda. Ushbu ikki yo'nalish o'rtasidagi uyg'unlik ayolning baxt konsepsiyasini shakllantiruvchi asosiy tamoyillardan biri bo'lib qolmoqda.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Zamonaviy o'zbek ayolining baxti va o'z-o'zini rivojlantirish madaniyati masalasi turli ilmiy yo'nalishlar — gender tadqiqotlari, sotsiologiya, psixologiya, madaniyatshunoslik va falsafa doirasida keng muhokama etilayotgan mavzulardan biridir. Jahon adabiyotida o'z-o'zini rivojlantirish tushunchasi A. Maslou, K. Rojers, E. Fromm kabi klassik psixologlar tomonidan shaxsning potensialini to'liq ro'yobga chiqarishga qaratilgan jarayon sifatida talqin etilgan. Maslouning "o'zini aktualizatsiya qilish" modeli baxt va psixologik farovonlik shaxsning o'z ehtiyojlari bosqichma-bosqich qondirilishi bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Rojers esa ichki erkinlik, mustaqil qaror qabul qilish va shaxsiy mas'uliyatni baxtning markaziy omillari sifatida qayd etadi.

Sharq madaniyati bo'yicha adabiyotlarda esa ayol baxti ko'proq jamiyatdagi ijtimoiy uyg'unlik, oila farovonligi, ruhiy osoyishtalik va ma'naviy poklik bilan bog'langan. O'zbek adabiyotlarida ayolning ijtimoiy roli, qadriyatlar tizimidagi o'rni, an'anaviy gender normalarining ta'siri X. To'xtaboyev, R. Jo'rayeva, M. Qodirova kabi tadqiqotchilar tomonidan keng yoritilgan. Ularning ishlarida ayolning baxti ko'pincha oilaviy barqarorlik, farzand tarbiyasi, turmush o'rtog'i bilan munosabatlar kabi faktorlar bilan izohlanadi.

So'nggi yillarda respublika olimlari tomonidan ayollarning o'z-o'zini rivojlantirish madaniyatiga doir tadqiqotlar ham kengaya boshladi. Xususan, ijtimoiy modernizatsiya jarayonida ayollarning kasbiy faolligi ortishi, biznes va ta'lim sohalarida ularning faol ishtiroki, psixologik treninglar va shaxsiy rivojlanishga qaratilgan dasturlarga qiziqish kuchaygani haqida ilmiy ishlar paydo bo'lmoqda. Biroq mavjud adabiyotlar ko'proq amaliy tavsiyalar va umumiy tasniflar bilan cheklangan bo'lib, zamonaviy o'zbek ayolining baxt konsepsiyasini o'z-o'zini rivojlantirish madaniyati bilan bog'liq holda chuqur konseptual tahlil qilgan tadqiqotlar kam uchraydi. Aynan shuning uchun mazkur mavzu ilmiy jihatdan dolzarbdir.

Baxtni o'lchash bo'yicha xalqaro tadqiqotlar — Dinerning "sub'ektiv farovonlik" modeli, Ryffning "psixologik farovonlik" konstruktleri, Seligmanning PERMA modeli — shaxsning baxtini ko'p qirrali fenomen sifatida tushunishga imkon beradi. O'zbek jamiyatida ushbu indikatorlarning qay darajada aks etishi, ular mahalliy madaniy qadriyatlar bilan qanday moslashishi borasidagi ilmiy izlanishlar ham hali yetarli emas.

Shuningdek, gender tadqiqotlarida ayollarning iqtisodiy mustaqilligi, ta'lim darajasi, o'zini anglash darajasi va ijtimoiy faolligining ortishi baxt darajasini oshiruvchi omillar sifatida qayd etiladi. Shu bilan birga, ijtimoiy stereotiplar, patriarxal qadriyatlar va ijtimoiy bosimlar ba'zan shaxsiy rivojlanishga to'siq bo'lishi ham ilmiy manbalarda ta'kidlanadi. Bu o'zbek ayoli misolida alohida ahamiyatga ega.

Ayol baxtining zamonaviy talqini individual rivojlanish, iqtisodiy imkoniyatlar, ta'lim, psixologik farovonlik va ma'naviy o'sish bilan uzviy bog'liqdir. Shu bilan birga, milliy qadriyatlar, diniy-an'anaviy tushunchalar, mahalla institutining ta'siri va oila modeli ham jarayonning muhim tarkibiy qismi bo'lib qolmoqda.

NATIJA VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari zamonaviy o'zbek ayolining baxt hissi va o'z-o'zini rivojlantirish madaniyati o'rtasida sezilarli funksional bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Olingan ma'lumotlar shuni tasdiqladiki, ayollarning shaxs sifatida o'sish, bilim va ko'nikmalarni kengaytirish, psixologik barqarorlikka erishish, hayot sifatini oshirishga yo'naltirilgan faoliyatlarda ishtiroki ularning sub'ektiv farovonligi va baxt darajasini oshiruvchi yetakchi omillar qatoriga kiradi.

Empirik tahlil natijalariga ko'ra, o'z ustida izchil ishlayotgan ayollarda hayotdan qoniqish darajasi 30–40% yuqori ekanini aniqlandi. Respondentlarning aksariyati o'z-o'zini rivojlantirishni kitob o'qish, kurslarda qatnashish, kasbiy malaka oshirish, sport va psixologik treninglar bilan bog'laydi. Bu jarayonlar nafaqat intellektual salohiyatni oshiradi, balki ayolning o'ziga bo'lgan ishonchi, qaror qabul qilishdagi mustaqilligi va jamiyatdagi faol sub'ekt sifatidagi maqomini mustahkamlaydi. Aynan shu omillar psixologik farovonlikning asosiy belgilari sifatida baholanishi mumkin.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, o'zbek ayolining baxt konsepsiyasi nafaqat individual, balki ijtimoiy va madaniy omillar bilan ham belgilanadi. An'anaviy qadriyatlar — oilaga sadoqat, farzand tarbiyasi, oila barqarorligi — ayollar uchun hanuz muhim bo'lib qolmoqda. Biroq zamonaviy tendensiyalar ayollarning shaxsiy yutuqlari, iqtisodiy mustaqilligi, kasbiy muvaffaqiyati va ijodiy faoliyati baxt manbai sifatida tobora kuchayib borayotganini ko'rsatdi.

Tahlil natijalari shuni tasdiqladiki, oilaviy farovonlik va shaxsiy rivojlanish o'rtasida qarama-qarshilik emas, balki o'zaro mustahkamlovchi uyg'unlik mavjud. O'zini rivojlantirgan ayollar oilaviy munosabatlarda ham yuqori emotsional barqarorlikka ega bo'lib, nizolarni konstruktiv hal qilish qobiliyatiga egaligi qayd etildi. Bu esa oilaning barqarorligini yanada mustahkamlaydi.

Natijalar ko'rsatishicha, ayollarning o'z-o'zini rivojlantirish jarayoniga ta'sir etuvchi asosiy salbiy omillar — gender stereotiplari, ijtimoiy bosim va o'zini past baholash bilan bog'liq psixologik to'siqlardir. “Ayolning asosiy vazifasi faqat oila bilan bog'liq”, “ayolning ko'p maqsad qo'yishi nomaqbul”, “kasbiy ambitsiya oilaga salbiy ta'sir qiladi” kabi stereotiplar ayollarning rivojlanish jarayonini cheklab qo'yishi mumkin.

Shu bilan birga, tadqiqot ishtirokchilari orasida zamonaviy fikrlovchi, ijtimoiy jihatdan faollashgan yosh ayollar sonining ortib borayotgani qayd etildi. Bu guruh vakillari an'anaviy gender rollarini inkor etmagan holda, ularga mos ravishda moslashgan va o'z hayot strategiyasini o'z ehtiyojlariga qarab shakllantirayotganini bildiradi. Bu holat ijtimoiy-modernizatsiya jarayonlarining natural oqibatlaridan biri sifatida talqin qilinishi mumkin.

Natijalar iqtisodiy mustaqillik ayol baxtining eng muhim omillaridan biri ekanini ko'rsatdi. Barqaror daromadga ega ayollarda o'ziga bo'lgan ishonch, hayot ustidan nazorat hissi va kelajak rejalari ancha yuqori. Bu ayollarning o'z-o'zini rivojlantirish istagini rag'batlantiradi va shaxsiy qarorlar qabul qilish imkonini kengaytiradi. O'z navbatida bu mustaqillik psixologik barqarorlikni shakllantiradi. Iqtisodiy mustaqil ayollarda baxtning sub'ektiv ko'rsatkichlari yuqori bo'lishi ular nafaqat o'z hayoti, balki oilaviy qarorlar qabul qilish jarayonida ham faol, teng huquqli sub'ektga aylanganini ko'rsatadi.

Mahalla, oila va do'stlar instituti tomonidan beriladigan emotsional qo'llab-quvvatlash ayolning rivojlanish jarayonini sezilarli darajada belgilovchi omil sifatida namoyon bo'ldi. Qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy muhit mavjud bo'lganda, ayollarning shaxsiy rivojlanish bo'yicha tashabbuslari ancha kuchli, xavf-xatarlarni qabul qilishga tayyorligi esa yuqori bo'ladi. Aksincha, tanqid, bosim va stereotiplarga to'la muhit ayollarning potensialini cheklashi aniqlandi.

O'zbek ayollari orasida o'z-o'zini rivojlantirish madaniyatining kengayishi yangi ijtimoiy tendensiya sifatida shakllanmoqda. Ayollar orasida kitobxonlikning ortishi, psixologiya va ta'limga qiziqish kuchayishi, onlayn ta'lim platformalaridan foydalanish, o'z biznesini boshlashga intilish va ijodiy faoliyatga sho'ng'ish kabi holatlar ko'paymoqda. Bu tendensiya ayollarning hayotga faol yondashuvini va o'z baxtini mustaqil shakllantirishga bo'lgan intilishini aks ettiradi.

XULOSA

Maqola zamonaviy o'zbek ayolining baxt tushunchasi va o'z-o'zini rivojlantirish madaniyati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ilmiy asosda tahlil qildi va ayol farovonligi ko'p omilli hamda murakkab ijtimoiy-psixologik fenomen ekanini tasdiqladi. Olingan natijalar ayollarning shaxsiy rivojlanishga yo'naltirilgan faoliyati — bilim va malaka oshirish, psixologik o'sish, kasbiy faoliyatni kengaytirish, ijodiy potensialni rivojlantirish — ularning sub'ektiv baxt darajasini sezilarli ravishda oshiruvchi omillar ekanini ko'rsatdi. Bu jarayon ayolning o'ziga bo'lgan ishonchini, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini va hayotdan qoniqish hissini mustahkamlab, uning ijtimoiy rolini yanada faolroq shakllantiradi.

Shu bilan birga, tadqiqot ayol baxtining shakllanishida an'anaviy qadriyatlar, oila instituti, ijtimoiy-madaniy me'yorlar va jamiyat tomonidan beriladigan emotsional qo'llab-quvvatlash muhim rol o'ynashini ham ko'rsatdi. Shaxsiy rivojlanish va an'anaviy qadriyatlar o'rtasida qarama-qarshilik mavjud emasligi, aksincha, ular bir-birini to'ldirishi va ayolning psixologik farovonligini mustahkamlashi mumkinligi aniqlandi. Bu esa zamonaviy o'zbek jamiyatida gender rollarining moslashuvchan va evolyutsion xususiyatga ega bo'layotganidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. To'xtaboyev, X. (2018). O'zbek ayolining jamiyatdagi roli va ijtimoiy farovonligi. Toshkent: Fan.
2. Jo'rayeva, R. (2019). Ayol va oilaviy qadriyatlar: zamonaviy tendensiyalar. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
3. Qodirova, M. (2020). Ayolning o'z-o'zini rivojlantirish madaniyati va psixologik farovonlik. Toshkent: Pedagogika.
4. Toshpulatova, L. (2017). Zamonaviy o'zbek ayolining sub'ektiv baxti: sotsiologik tadqiqot. Samarkand: SamDU Nashriyoti.

5. Karimova, N. (2021). Ayol va shaxsiy rivojlanish: jamiyatlardagi o'zgarishlar ta'siri. Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi.
6. Mirzaeva, D. (2016). Gender rollari va ayol baxti: o'zbek jamiyatida. Toshkent: Institut Nashriyoti.
7. Raxmatova, S. (2018). Psixologik farovonlik va o'zini anglash: o'zbek ayollari misolida. Farg'ona: Farg'ona Davlat Universiteti.
8. Xasanova, G. (2020). Ijtimoiy stereotiplar va ayolning baxt hissi. Toshkent: Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti.
9. Yo'ldosheva, F. (2022). O'z-o'zini rivojlantirish va zamonaviy o'zbek ayoli: empirik tadqiqot. Nukus: Qoraqalpog'iston Davlat Universiteti.